



SOGN OG FJORDANE
FYLKESKOMMUNE

Fylkesdelplan for klima og miljø 2014-16

Rullering av handlingsprogram



1. Utsleppsreduksjon

1.1. Næring, inkludert landbruk

Tiltak	Ansvarleg	Korleis	Rapportering/ indikatorar
I samband med tildeling av regionale utviklingsmidlar skal det stillast krav til miljøprofil og berekraftig drift.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Fylkeskommunen etablerer kriterier og stiller krav til miljøprofil og berekraftig drift ved tildeling av regionale utviklingsmidlar.	Vurdering
Skape bevisstheit i næringslivet om fordelane ved å setje samfunnsansvar på dagsorden.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Gjennom «Prosjekt samfunnsansvar» Fylkeskommunen leiar styringsgruppa og er med å danne eit permanent nettverk	Rapport frå «Prosjekt samfunnsansvar» og nettverk. Tal bedrifter som er med i prosjektet
Fylkeskommunen si satsing på klima og miljø skal inkludrast som prioritert FoU-tema i neste bestilling til Regonalt forskingsfond under alle søknadstypar (bedriftsretta, offentleg sektor, andre).	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Bestillinga bør primært ha med definerte klima- og miljømål for fylket, saman med status for manglande måloppnåing, som føring på kva forkinga skal rette seg mot.	Styringsgruppene med ansvar for FoU skal for klima og miljø rapportera på: a) Mål og resultat b) Kritiske suksessfaktorar c) FoU-prosjekt etablert d) Tiltak og innovasjonar etablert e) Evaluering av prosess og tiltak Evaluering av mål og resultat

Plangruppene for verdiskapingsplanen skal vurdere tiltak som har god effekt i høve utleppssreduksjon og klimatilpassing.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Dette kjem under punktet samfunnsansvar og berekraftig utvikling (sjå punkt 4 i utkast til planprogram).	Er det gjort slike vurderingar? (referat frå møte)
Følgje opp forskingsprosjektet «Samspel for berekraftig reiseliv».	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, Fylkesmannen	Samarbeide med Vestlandsforskning om gjennomføring av prosjektet.	Konkrete tiltak utledda frå vurderingar
Miljøsertifisering av reiselivsbedrifter	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Lyse ut midlar til miljøsertifisering av reiselivsbedrifter. Denne ordninga vert slått saman med midlar til andre bedrifter, og ansvaret vert overført til Innovasjon Norge	Vestlandsforskning rapporterer på gjennomføring av prosjektet. Prosjektrapport føreligg i 2015.
Følgje opp berekraftkriteria for reiselivssatsinga, og etablere tydeleg rapportering på desse.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, styringsgruppa for reiselivsplanen	Oppfølging av Reiselivsplanen 2010-2025. Berekraftkriterier utarbeidde i forskingsprosjekt.	Tal miljøsertifiserte reiselivsbedrifter
I samband med utlysing av midlar til Infrastrukturprogrammet for reiselivet skal tiltak som støttar eit berekraftig reiseliv prioriterast.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen/ styringsgruppa for reiselivsplanen	Operasjonalisere berekraftkriteria frå forskingsprosjektet og tilpasse desse til infrastrukturprogrammet.	Er rapporteringssystemet etablert? Er dette teke i bruk? I kva grad fungerer det?
			Etablerte kriterier Prosent av verksemdene som har fått tildelt midlar som har ein berekraftig profil Effekt

Gjennom løyvingar til Fjord Norge stille krav til at internasjonale marknadsføringsmidlar skal stø opp om mål om eit berekraftig reiseliv.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Krav til Fjord Norge - inn i årlege løyvingar.	Er kravet stilt? Har kravet påverka Fjord Norge si marknadsføring?
Avtalar mellom Sogn og Fjordane fylkeskommune og omstillingsområda skal sikre at utsleppsreduksjon og klimaendringar får auka fokus.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	I strategi og handlingsplanen til omstillingsområda skal det vere ein eigen del om korleis omstillingsområdet skal satse på arbeid rundt klima. Dette gjeld både for dei offentlege verksemdene og dei private.	Utarbeiding av tekst til avtalen Er dette teke med i avtalen ? Har dette ført til auka fokus på klima?
I tilsegnsbreva mellom fylkeskommunen og omstillingskommunane skal det settast krav om prioritering av miljø- og klimatiltak.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Tekst inn i tilsegnsbreva. Fylkeskommunen utarbeider tilsegnsbrev med krav om miljø og klimatiltak, ved hjelp av plan og samfunnsavdelinga.	Utarbeiding av krav Er krava teke med i tilsegnsbreva? Har krava noko effekt på kommunane si prioritering?
Det skal arrangerast ei samling for omstillingskommunane der samfunnsansvar er tema.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen/ Innovasjon Norge		Er samlinga gjennomført?
Redusere negative miljømessige konsekvensar frå fiskeoppdrett.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Gjennom AHA (Arbeidsprogram for Heilskapleg akvakulturforvaltning). Starta i 2011 og gjennom "Marint Verdiskapingsfond Sogn og Fjordane" frå 2011.	Rapport frå AHA- programmet

Ta i bruk og vidareformidle ny kunnskap om klimamessige utfordringane knytt til fiskeri og havbruk.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen		Blir ny kunnskap teke i bruk, og vidareformidla? Korleis vert dette gjennomført?
Stimulera til auka bruk av miljøteknologi gjennom øyremerkte tilskotsordningar.	Innovasjon Norge	Miljøteknologiordninga; solenergi Redusera energiforbruk, bioenergi miljøteknologi?	Er det øyremerkte tilskotsordningar til miljøteknologi?
Ta i bruk ny nasjonal rettleiar om samfunnsansvar	Innovasjon Norge	Rettleiar vert utarbeida nasjonalt.	Er denne rettleiaren teke i bruk?
Sikre at industriverksemder som vert omfatta av industriutsløppsdirektivet nyttar beste tilgjengelege teknikkar for å redusere sine bidrag til klimagassutsløpp.	Fylkesmannen	Ved oppfølging av utsløppsplan; m.a. gjennom tilsyn og ev revisjonar av gjevne løyve.	Er oppfølging av utsløppsplan gjennomført? Er tilsyn gjennomført? Er revisjonar av gjevne løyve gjennomført?
Auke bruken av tre som materiale i bygg gjennom prosjektet «Tredrivar Sogn og Fjordane 2013-2015»	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, Fylkesmannen, og Innovasjon Norge	Redusere bruk av ikkje-fornybare ressursar (stål, betong o.l.) i byggjebansjen, vedauka bruk av tre.	Er prosjektet gjennomført? Kan ein påvisa effekt? - Har bruken av tre auka? - Er bruken av stål og betong redusert? Måloppnåing i prosjektplanen om auka bruk av tre etter prosjektperioden.
Framheve klima- og miljøperspektivet i høyringssaker relatert til landbruk i tråd med føringar i fylkesdelplan for klima og	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	I arbeidet med konkrete høyringssaker.	Gjennomgang av høyringsutspel frå fylkeskommunen.

miljø.				
Arbeide for å auke planting etter hogst (CO2-binding i skogen)	Fylkesmannen, Skognæringa	Informasjon om skogplanting Planteplikt som ein del av hogstavgiftar. Definere eigna areal for skogreising.	Er det blitt informert om skogplanting? Inngår planteplikt som del av hogstavgiftar? Er eigna areal blitt definert? Samanlikne hogstareal med planteareal (dekar) for å sjekka at plantearealet er minst like stort som hogstarealet.	
Spreie informasjon om korleis ein kan redusere utslepp av klimagassar frå jordbruksareala.	Fylkesmannen, Rådgjevingstenest a, landbruksnæringa	Informasjon om positive effektar av god agronomi og miljøvenleg gjødsling. Jamfør «Klimatiltak i landbruket i SF, 2012».	Er informasjonstiltak gjennomført?	
Vurdere om det er mogeleg å bygge biogassanlegg på gardsbruk i Sogn og Fjordane	Fylkesmannen, Innovasjon Norge, landbruksnæringa	Følgje med på, og informere om den tekniske/økonomiske utviklinga. Vurdere om pilotprosjekt er mogleg.	Er eit pilotprosjekt vurdert?	
Greie ut potensialet for meir effektiv transport i landbruket i lys av aukande køyreavstandar	Fylkesmannen	Vurdere igangsetting av prosjekt	Er prosjektet vurdert? Er prosjektet gjennomført? Prosjektrapport	

1.2. Samferdsle

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
I samband med ferje- og bussanbod skal det gjennom politisk handsaming vurderast om det skal hentast inn tilbod på miljøvenleg teknologi/alternativ drivstoff.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen og Statens vegvesen	Vurdere dette gjennom politisk handsaming. Det vert sett premisser for meirkostnader knytt til miljø i anbod.	Har det vore oppe til politisk handsaming? Er det henta inn tilbod? Er det bestilt ferje med alternativt drivstoff?
I samband med nye anbod skal alle ferjer ha oppdaterte motorteknologi med lågare CO2-utslipp.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, statens vegvesen	Standard for motorteknologi skal settast tilsvarande den nye landsdekkande malen, og/eller til Tier 2 – nivå	Har det blitt stilt krav til oppdatert motorteknologi? Har ein fått ferjer med lågare CO2 utslipp?
Alle transportavtalar skal ha ei maksimumsgrense for CO2- utslipp.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Grensa som er sett for CO 2- utslipp i nyaste eurostandard og Tier 2 standarden vert nytta.	Blir maksimumsgrensa brukt i anbudsutlysning? Har bestilt transportmateriell tilsvarande reduserte utslipp?
Arrangere leverandørseminar med miljøvenlege buss- alternativ som tema	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	I forkant av anbodskonkurransane for Sunnfjord og Sogn. Vurdere samarbeid med andre fylkeskommunar.	Er det gjennomført eit slikt seminar? Deltok leverandørane på seminaret?

Sette i verk marknadsføring- og informasjonstiltak for å auke bruken av kollektivtransport i fylket	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Starte eit prosjekt i samband med at fylkeskommunen overtek ansvar for fleire reisande. Årleg revisjon	Er eit slikt tiltak starta? Har ein vurdert konkrete tiltak? Er slike tiltak sett i verk? Er det prosentvis vekst?
Bidra med midlar og kompetanse for å sørgje for utbygging av fleire hurtigladepunkt for el-bil i fylket.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Startar i fyrste omgang med Nordfjordeid og Førde med tanke på å utvide til andre sentrale knutepunkt i fylket.	Har fylkeskommunen bidrege med midlar og kompetanse? Er ladepunkta bygd?
Delta i forprosjekt for å greie ut el- buss som eit alternativ for by-buss Førde/ Florø.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Delta i forprosjekt som Sintef arrangerer. Undersøkje om vi har geografien/ topografien som skal til.	Deltak ein i prosjektet?
Bruke erfaringar frå Sintef sitt forprosjekt rundt el- buss, i anboda for Sunnfjord og Sogn.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen		Er erfaringar frå prosjektet teke med i anbodet?
Innføre systematisk energioppfylgning i dei lengste tunnelane i fylket, for å redusera energibruk til drift av vifter og lys.	Statens vegvesen	Systematisk energioppfylgning gir eit godt grunnlag for å spare energi	Har ein systematisk energioppfylgning på dei lengste tunnelane?
Bytte til energisparande lysarmaturar ved skifte av lysarmatur i tunnelar. Redusere spenninga, spesielt om natta, samt innføre spenningsregulatorar som gir meir konstant spenning	Statens vegvesen	Følgje arbeidet rundt kva type lys og spenning som verkar bra for å få ned straumforbruket og forlengje levetida for lysarmaturar	Er dette gjort? I kva tunnelar?

I lågtrafikkerte tunnelar skal det gradvis bli innført detektering som slår lys på når bilar/syklar nærmar seg tunnelen.	Statens vegvesen	Som i Bortnetunnelen	I kor mange tunnelar er dette gjennomført?
Jobbe for å få til avtalar med minst 1 ny sykkelby/ bygd i fylket.	Statens vegvesen, fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Etter modell for sykkelbyavtalen med Førde i dag	Kor mange nye sykkelbyar er det i fylket?
Bygge gjennomgåande sykkelvegnett på riksveggar, spesielt i dei største tettstadane	Statens vegvesen	Vegvesenet skal kartlegge kvar det trengs styrking av eksisterande sykkelvegnett, for å gjera dette gjennomgåande. Fylkeskommunen skal prøve å påverke til at det vert lagt opp til gjennomgåande sykkelvegnett knytt til riksvegnettet gjennom fråsegner til NTP og handlingsprogram.	Tal strekingar der ein har gjennomført utbyggingar
Utarbeide planar for hovudnett for sykkel i dei største tettstadane	Kommunane, fylkeskommunen, statens vegvesen	Plan etter plan- og bygningslova	Er slike planar sette i verk/ utarbeida?
Delta i Europeisk Mobilitetsveke for meir gåing og sykling, i samarbeid med kommunane	Kommunane, statens vegvesen, fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Veke arrangert i september	Er det arrangement i Sogn og Fjordane denne veka? Kor mange arrangement?
Gradvis innføre nye og strengare krav til drift og vedlikehald av gang- og sykkelveggar langs riksveg/ fylkesveg etter kvart som nye driftskontraktar vert lyste ut.	Statens vegvesen, fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Ved utlysing av driftskontraktar. Det er laga ny standard for drift- og vedlikehald av riksveggar der g/s-veggar er betre beskrivne enn tidlegare, for dermed å gjera desse meir attraktive	Er slike krav med i nye driftskontraktar?
Ved planlegging av nye vegar skal ein i størst	Statens vegvesen	Gjennom planlegging av vegar. Store	Er dette teke inn i planlegginga av

mogleg grad unngå store høgdeforskjellar.			høgdeforskjellar medfører auka drivstoff-forbruk og dermed auke i utslépp.	nye vegar?
Byggje fleire parkeringsplassar for bil og sykkel ved knutepunkt for kollektivtrafikk.	Statens vegvesen, fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, kommunane			Er det bygd fleire parkeringsplassar ved knutepunkt? Kor mange? Kvar?
I store samferdsleprosjekt skal det leverast klimarekneskap.	Statens vegvesen		Vert laga miljøplanar for alle prosjekt. Det vert også laga klimarekneskap på driftssida og det vert arbeidd med at også investeringane skal koma med	

1.3. Samfunnsplanlegging

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Greie ut moglegheitene for eit samarbeid for å styrke klimaplanlegginga til kommunane.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, styringsgruppa for klimasamarbeid	Greie ut moglegheitene for liknande samarbeid som riksantikvaren og kulturavdelinga har rundt kulturminneplanar.	Er ei slik utgreiing gjennomført? Er det oppretta eit slikt samarbeid? Vert dette brukt? Fungerer det bra?
Nytta styringsgruppa for klimasamarbeid som fellesarena til å styrke og samordne klimaarbeidet i fylket.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, styringsgruppa for klimasamarbeid	Vidareføre styringsgruppa for klimasamarbeid, og invitere relevante regionale aktørar til møta.	Har styringsgruppa møter? Fungerer styringsgruppa som ein arena for samhandling? Er det gjennomført møter med andre

				regionale aktørar?
Tydeleggjere for kommunane moglegheitene dei har til å sette klimakrav og gjennomføre klimatiltak.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, nettverk	Gjennom rettlegging, seminar, nettverk for kommunane. Utarbeide ein rettleiar om kva føringar ein kan legge inn i ulike type planar.	Vert det gjennomført seminar/rettlegging? Er det utarbeida ein slik rettleiar?	
Samordne informasjon om utsleppsreduksjon og klimatilpassing.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Utvikle plannett med peikarar til relevante stadar kommunane kan hente informasjon.	Er denne informasjonen gjort tilgjengeleg via plannett?	
Vidareutvikle system for rapportering for klimaarbeidet i den fylkeskommunale verksemda og koordinere arbeidet med oppfylging av klimaplanen.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Drifte den interne tverrsektorielle klimagruppa. Årleg rapportering til Fylkestinget.	Vert tverrsektoriell gruppe nytta? Er system for rapportering opparbeida? Vert årleg rapportering gjennomført?	
Sørgje for at utsleppsreduksjon og klimatilpassing vert inkludert i alle regionale planar	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Mellom anna i regional plan for folkehelse og regional plan for verdiskaping med fleire.	Er utsleppsreduksjon og klimatilpassing teke med i desse planane?	
Sette i gang eit prosjekt for å vurdere korleis berekraftige lokalsamfunn kan sjå ut i Sogn og Fjordane	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Nytte erfaringar frå forprosjekt om Transition Towns initiativ, og sjå på korleis ei meir heilskapleg tenking rundt berekraft vil kunne påverke planarbeidet.	Er eit slik prosjekt gjennomført? Kom det ny kunnskap frå prosjektet?	
Spele inn tiltak til kapittel om klima i den regionala planen for vassresursar; Forvaltningsplan for Vassregion Sogn og Fjordane.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Gjennom arbeidet med forvaltningsplanen	Er dette kapitlet på plass?	

Bidra til at det vert realisert eit TUN+ pilotprosjekt, for å stimulere til auka kunnskap knytt til miljøvenlege byggeprosjekt	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	I samarbeid med arkitekt, kommune, tiltakshavar, entreprenør og husbanken	Er eit pilotprosjekt i gang? Er eit TUN + realisert/ bygging starta opp?
Delta i relevante internasjonale fora for å lære av internasjonale erfaringar rundt klima og miljø.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Delta i internasjonale fora for å styrke eigen og kommunane sin kunnskap. Bli medlem av ICLEI, og delta i deira arbeid rundt klima og berekraft.	Deltek ein i relevante internasjonale fora? Bidreg dette til auka kunnskap? Er fylkeskommunen medlem i ICLEI? Informasjon frå ICLEI når ut i organisasjonen og til kommunane.
Utvikle kunnskap om utsleppsreduksjon og klimatilpassing gjennom å aktivt delta som partner i minst 2 forskingsprosjekt.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Mellom anna gjennom regionalt forskingsfond	Deltek ein i forskingsprosjekt? Vert kunnskapen teken i bruk?
Vidareføre og vidareutvikle tilskotsordninga for miljøsertifisering av bedrifter.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen, Innovasjon Norge	Overføre ansvar til Innovasjon Norge: evaluere og bygga vidare på eksisterande ordning.	Er ordninga etablert hos Innovasjon Norge Korleis fungerer denne?
Vidareføre ENØK – fondet i inntil 2 nye år	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Vidareføring med resterande midlar, til fondet er tomt.	Har det vore utlysing? Kor mange verksemdar har fått støtte og kor mykje midlar er løyvd?
Inngå utviklingsavtalar med sentrale lag og organisasjonar for gjennom dette å drive haldningsskapande arbeid knytt til klima og miljø.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Gjennom utviklingsavtalar og basisfinansiering	Er avtalar inngått? Rapport viser aktivitet rundt

				haldningsskapande arbeid
Rettleie og følgje opp at arealplanane til kommunane ivaretek klimaomsyn når det gjeld busetnads- og utbyggingsmønster, transport og energibehov.	Fylkesmannen	Rettleiing, fråsegner og ev bruk av motsegn.		Tal overordna planar. Tal motsegner.
Ved utvikling av tiltak mot klimaendringar generelt bidra til at klimatiltak ikkje går ut over andre miljømål innan biologisk mangfald og friluftsliv	Fylkesmannen	Gjennom dagleg sakshandsaming og involvering i planprosessar og som høyringsinstans.		Er dette teke omsyn til?
Vurdere klimaverknad av skjøtselstiltak i verneområde (t.d. fjerning av uønskete granbestand) dersom forventa forbruk av drivstoff er over x liter eller biomassen som skal fjernast er over y kubikkmeter	Fylkesmannen	Syte for at utslepp/ opptak/ståande karbonmengder, og utsleppsverknader av transport og ulike sideeffektar, vert vurderte for ulike alternative måtar å nå målet		Er det dokumentert vurderingar gjort før val av framgangsmåte? Vart dei avgjera for utfallet? Stemde vurderingane med røyndomen i ettertid?
Sikre minimale utslepp av metangass frå avfallsdeponi med nedbrytbart avfall ved faking, uttak av metan med energiutnytting der det er lønsamt eller oksidasjonssjikt.	Fylkesmannen	Ved oppfølging av utsleppsløyyve; m.a. gjennom tilsyn og ev revisjonar av gjevne løyyve.		Er oppfølging av utsleppsløyyve gjennomført? Er tilsyn gjennomført? Er revisjonar av gjevne løyyve gjennomført?
Sikre at avfallsforbrenningsanlegg for ordinært avfall forbrenn avfall med tilstrekkeleg høg temperatur og under optimale oksygentilhøve slik at metan og kullos (CO) ikkje vert sleppt ut.	Fylkesmannen	Ved oppfølging av utsleppsløyyve; m.a. gjennom tilsyn og ev revisjonar av gjevne løyyve.		Er oppfølging av utsleppsløyyve gjennomført? Er tilsyn gjennomført? Er revisjonar av gjevne løyyve gjennomført?

1.4. Fylkeskommunal drift og verksemd

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Det skal lagast ein instruks om økokøyring.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Til portalen, og som vedlegg på stadfesting om bil.	Tilgjengeleg instruks Blir det sendt ut instruks med kvar godkjenning?
Arbeidet med miljøsertifisering av fylkeshuset og sentraladministrasjonen i Førde skal halda fram.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Sørgje for levering av miljørapport og resertifisering	Er nye tiltak satt i verk? Er miljørapport levert årleg?
Utvide sykle - og gå til jobben aksjonen	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Sjå modell frå innkjøp og bygg- og eigedomstenesta	Er dette gjort?
Ved inngåing av nye leasingavtalar på bil skal desse ikkje sleppe ut meir enn 120 g/km CO2	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Ny leasingavtale på bil	Er dette kravet sett i den nye avtalen?
Fylkeskommunen skal kjøpe ein el-bil til bruk for dei fylkeskommunalt tilsett og politikarar.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Anbudsutlysing	Har fylkeskommunen el- bil? Kva er erfaringane ved bruken av denne?

a) Innkjøp

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Alle nye innkjøpsavtalar skal sette krav til leverandøren om å miljøsertifisere seg innan ein toårs-periode etter kontraktsinngåing	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Ved kontraktsinngåing	Liste over leverandørar. Er dette gjort?
Ved alle anbudsutlysingar, uavhengig av avdeling, skal anbudsdokumenta sjekkast opp mot gjeldande miljøstandardar for å sikre at utlysinga tek omsyn til desse.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Konkretisere miljøstandard for SFFI (Sogn og Fjordane Felles Innkjøp)	Er standarden etablert? Blir den brukt? Kva effekt har den?

b) Bygg og eigedom

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering/ indikatorar
Redusere kor mykje energi som vert kjøpt (kWh/m2) for bygningsmassen.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Gjere energisparetiltak i bygningsmassen Mål totalt: 130 kWh/m2.	Endring av energibruk per kvadratmeter i fylkeskommunale bygg.
Energiomlegging ved å installere varmekjelder basert på varme fra omgjevnaden eller biovarme på bygg der det er vassboren varme. (Minimere bruk av fossile varmekjelder til spissvarme, men tilpassa bruken til gjeldende prissystem for elektrisk effekt og nasjonale føringer.)	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Prosjektbasert	
Nybygg skal oppførast til minimum energimerke B.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Kravspesifikasjon	Status for nyoppførde bygg

I nye prosjekt skal passivhus bli utreda som alternativ.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Passivhusstandard skal veljast der som dette gjer den beste økonomien for fylkeskommunen i eit tidsperspektiv på 15 år.	Tall søknadar Tall realisererte passivhus
Bevisstgjerjing rundt val av materiale ved oppføring og rehabilitering av bygg.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Kravspesifikasjon. Gjennomføre livsløpsberegning på forbruk av naturressursar i levetida (målast i berekna CO2 utslepp). Ta omsyn til dette ved val av konsept og ved endringar seinare i prosjektet.	Status livsløpsberekningar i nybygg. Vert berekningane brukt seinare i prosjektet?
Krevje informasjon om energiklasse i leigebygg, og holde oversikt over dette.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Samle inn energimerker og ta vare på informasjonen vi vil ha for kvart enkelt leigebygg. Skaffe oversikt, bevisstgjere byggeigarar	Del av leigebygg der ein kjenner energiklassa
Forbetre nivået på energimerke i leigd bygningsmasse	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Sette minimumskrav til energimerke ved fornying av kontraktar eller inngå leigeavtale der energien er inkludert i leiga på bygg som ikkje innfrir kravet.	Status minimumskrav. Status på endring av nivå energimerke i den leigde bygningsmassen.
Etablere normalladepunkter for el- bilar og ladbare hybridbilar.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Etablering der fylkeskommunen har bygningar/ eigendom. I takt med etterspørsel, men med utgangspunkt i at tilsette har nok rekkevidde til ordinær pendling	Tal etablerte ladepunkt

c) IKT

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Auka bruken av elektroniske skjema	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Avdelingar tek initiativ til å gjere alle sine søknadsskjema elektroniske. IKT- tenesta hjelp med å legge til rette.	Er det er tilgjengeleg elektroniske skjema? Er skjemaa i bruk?
Elektronisk postkasse – satsingsområdet med mål om å tilby alle elektronisk tilsendte brev.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Gjennom medlemskap i KommIT. Jobbe for overgang til elektronisk postkasse	Tal utsendingar til private som sendes elektronisk
Fase inn E- handlingsløsning for fylkeskommunen	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen		Er systemet innført? Brukar fylkeskommunen E-handlingsløsning til alle innkjøp?
Auke bruken av elektronisk faktura	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Leverandørar leverer faktura til fylkeskommunen elektronisk og ikkje på papir.	Kan ein levere faktura elektronisk? Er det innført som «standard» å levere faktura elektronisk?
Halde og delta på kurs og møter ved å nytte nettbasert teknologi og/eller videostudio.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen		Er det blitt halde slike kurs og møter?

Vurdere å strøyme konferansar som vert arrangert.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Avdelingane vurderer strøyming som eit alternativ ved kurs og seminar som dei er ansvarleg for å arrangere. Med strøyming meinast å legge ut levande video på nettet i sanntid.	Er det gjort slike vurderingar? Har avdelingane strøyma konferansar?
Delta på seminar over internett frå arbeidsstaden ditt (webinar)	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Vurdere om det er naudsynt å reise på konferansar/ seminar som ein kan følgje på internett	Er informasjon gått ut til tilsette? Har tilsette meldt tilbake om bruk?
Minst eit årleg møte i kvart politiske utval vert haldt som videomøte.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Videostudioa kan handtera inntil 4 partar i same møte. Politikarane kan samlast nokon stadar. Er fleire stadar med, kan det bestillast teneste for dette.	Tal møter gjennomført på video

d) Vidaregåande opplæring

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Gjennomføre møte med elevråda (og skuleleiing) på alle dei vidaregåande skulane skuleåret 2014, for å setje fokus på klima og miljø .	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Fylkeskommunen etablerer arbeidsgruppe med representantar frå skulane og OA	Årsrapport/årsmelding Er møta gjennomført?
Utarbeide «klimapakke» for dei vidaregåande skulane, med hovudfokus på haldningsskapande arbeid i høve klima og miljø (t.d. kjeldesortering)	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Fylkeskommunen etablerer arbeidsgruppe med representantar frå skulane og OA	Er klimapakken laga? Er denne tatt i bruk?

Dei vidaregåande skulane får tilbod om fagleg assistanse til å arrangere klimadag i løpet av skuleåret 2014/15, med lokalt og globalt perspektiv.	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Fylkeskommunen etablerer arbeidsgruppe med representantar frå skulane og OA	Gjennomførte klimadagar
Etablere pris til ungdomsbedrifter med beste miljøprofil	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Utarbeide vurderings – og tildelingskriterium. Etablere jury Utdeling i samband med den årlege entreprenørskapsmessa	Etablert pris Er prisen delt ut? Auke i tal ungdomsbedrifter med miljøprofil
Prosjekt for å få kortreist og økologisk mat inn i kantinene på skulane	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Bidra med midlar til kantinene som ynskjer å tilby kortreist og økologisk mat. Lage kriterium for kva midlane skal brukast til - og for korleis midlane skal fordelast	Er kriteria etablert? Er midla delt ut? Er det utval av sunn og økologisk mat i kantinene

2. Klimatilpassing

2.1. Beredskap og samfunnsplanlegging

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Bidra til å samle kunnskap om klimaskapte farar og ulemper (særleg naturskade), og til å formidle desse til kommunane og andre	Fylkesmannen og fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Delta i forskingsprosjekt, utviklingsarbeid m.m., og spele inn tema til nasjonale styresmakter, forskingsinstitusjonar m.m.	Seie ja til deltaking i relevante utviklings- og forskingsprosjekt Delta i formidling av kunnskap frå desse prosjekta
Medverke til at konsekvensar av klimaendringane vert teke omsyn til i alle planar etter plan- og bygningslova. Medverke til at høge alternativ frå dei nasjonale klimaframskrivingane vert lagt til grunn i vurderinga av konsekvensar	Fylkesmannen	Rettleiing og kontroll med arealplanlegging i kommunane. Vurdere bruk av motsegn. Inkludere klimaendringar som tema i tilsyn etter sivilbeskyttelseslova	Kontrollere planar, rettleiingsmøte, planforum, tilsyn
Tiltak frå statleg planrettingslinje for klimatilpassing skal implementerast i fylket	Fylkesmannen	Følgje opp tiltaka i statleg planrettingslinjer Gå gjennom rettleiarar som vert påverka av planrettingslinja	Lage interne tiltaksplanar/ retningslinjer for oppfølginga, og drøfte arbeidsdeling mellom Fylkesmannen og fylkeskommunen
Bidra til å auke kunnskapen om lokale verknader av havnivåauke	Fylkesmannen	Må sjåast i samanheng med nasjonale prosessar. Bidra til å samle kunnskap om farar og ulemper	
Ha ein oppdatert fylkes-ROS med handlingsplan,	Fylkesmannen	Oppdatert fylkes-ROS inkludert	

der klimakonsekvensar er eit gjennomgåande tema.		handlingsplan.	
I forvaltingsplanar og dispensasjonssaker i verneområda: Ta uttrykkeleg stilling til trugsmål frå klimaendringar som ein del av vurderinga etter naturmangfaldlova § 10	Fylkesmannen og verneområdestyr a	Uttrykkeleg omtale og vurdere eventuelle trugsmål frå klimaendringar i høvesvis forvaltingsplanar og forvaltingsvedtak som gjeld verneområde.	Er klimatrugsmål omtalt? Verkar vurderinga fagleg dekkjande? Har dette vorte vektlagt i avgjerda?
Bidra til å halde oversikt over økologiske konsekvensar av klimaendringar	Fylkesmannen (og Miljødirektoratet)	Kartlegge og overvake biologisk mangfald i tråd med oppdrag og løyvingar frå Miljødirektoratet. Leveransar av data til nasjonale databasar innan kartlegging og overvaking av biologisk mangfald	
Arrangere eit seminar om arealplanlegging og naturfare	NVE		Er seminaret gjennomført?

2.2. Landbruk

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Hente og formidle kunnskap om plantemateriale tilpassa eit endra klima	Fylkesmannen, FoU-miljø, landbruksnæringsa	FoU-prosjekt innan - grasartar - frukt og bær - skogbruk	Er prosjekt sett i gang? Tal FoU-prosjekt Prosjektrapport Er den nye kunnskapen teke i bruk?
Skafe kunnskap om endra driftsmåtar tilpassa endra klima	Fylkesmannen, FoU-miljø, landbruksnæringsa	Driftstekniske FoU-prosjekt innan: - jordbruk - hagebruk - skogbruk	Er prosjekt sett i gang? Tal FoU-prosjekt Prosjektrapport Vert kunnskapen tatt i bruk?
Praktisere eit jordvern som tek vare på dei beste og mest samanhengande jordbruksområda	Kommunane, Fylkesmannen, fylkeskommunen	Utpeiking av «kjerneområde landbruk». Ved planrullering: auka merksemd om samanhengen mellom jordvern, klimatilpassing og utsleppsreduksjon.	Er det utpeikt «kjerneområde landbruk»? Er det informert om dette? Tal daa omdisponert jordbruksareal pr. år
Verne og bu oss på ekstremverhendingar ved å stille krav ved byggjeløyve og tilskot	Grunneigarar/ Næringsutøvarane, kommunane, Fylkesmannen	Informasjon og utarbeiding av krav • omsyn til rasfare • kvalitet på veganlegg • lukka grøfter • plassering av bygningar omsyn til evt. straummangel m.m.	Er krava utarbeida? Er krava nytta ved vurderinga av byggjeløyve og tilskot? Tal skadesaker og skadeomfang ved ekstremver

2.3. Samferdsle

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Ha oppdaterte registreringar på skred, og nødvendig planreserve	Statens vegvesen, fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Dersom det kjem midlar til skredsikring, skal ein ha oppdaterte registreringar og planar.	Er skredregistreringar oppdaterte? Har ein nødvendig planreserve tilgjengeleg?
Alle driftskontraktar skal ha ein plan for korleis uynskte hendingar skal handterast	Statens vegvesen	I driftskontraktane må fylgjande gå fram: korleis handtere ulike hendingar, plan for omkøyning, trafikkdirigering, avsperring av området, sikre liv og verdier for dei viktigaste vegane. Mal for beredskapsplanar er under kontinuerleg forbetring	Har alle driftskontraktar plan for handtering av uynskte hendingar?
Det skal gjennomførast jamlege risiko- og sårbarheitsanalyser der sårbarheitspunkt på vegnettet vert lokalisert.	Statens vegvesen	Dette dannar grunnlaget for etablering av beredskapsplanar og omkøyringsruter.	Er slike risiko- og sårbarheitsanalyser gjennomførde?
Nye krav til bekkeinntak og kummar i tilknytning til masseførande elvar skal gradvis innførast, for å redusere skadeomfang ved stor nedbør	Statens vegvesen	Dette er på veg inn i handbøkene no.	Er nye krav teke med i handbøkene?
Innføre krav i driftskontraktar om at entreprenøren skal gjennomføre dagleg, rutinemessige vurderingar av dei mest utsette områda, i periodar med fare for skred.	Statens vegvesen		Er desse krava innført i driftskontraktar?

2.4. Kultur

Tiltak	Ansvar	Korleis	Rapportering / indikatorar
Stimulere kommunane til å gjennomføre kartlegging av verneverdige bygningsmiljø der vurderingar knytt til klima er inkludert	Fylkeskommunen ved fylkesrådmannen	Prosjektet går inn som del av arbeidet med lokale kulturminneplaner	Er eit slikt prosjekt starta opp?

3. Tiltak som er relevante for kommunane

Tiltak	Område	Korleis
Gjennom kommuneplanlegging legge til rette for å reduserer transportbehovet. (Bustadsplanlegging)	Kommuneplan	Tilrettelegge for at utbygging skjer i sentrumsnære områder og ved sentrale knutepunkt gjennom overordna planer som samfunnsdel og arealdel. Kompakt tettstadutvikling - konsentrere utbygging om sentrale knutepunkt (som til dømes skular og langs busstrasear) og i sentrumsnære område. Fritidstilbod, arbeidsmarknad og buområder; samordning som legg til rette for mindre transport.
Delta i nettverk for erfaringsutveksling rundt klima og miljøtiltak, planlegging	Kommuneplanlegging	Nettverk koordinert av fylkeskommunen
Gjennom kommunal planlegging leggje til rett for fjernvarme basert på fjordvarme, bioenergi, varmepumper og andre miljøvennlige energiløysingar.	Kommuneplanlegging	Leggje til rette for innføring av fjernvarmeutbygging. Gjennom kommuneplanen sin samfunnsdelen. I samband med nytt VA- anlegg, søke å samordne VA- utbygging med utbygging av fjernvarmeanlegg, for å unngå ekstra kostnader.
Om det ligg føre konsesjon for fjernvarmeanlegg innføra tilknytingsplikt gjennom plan og bygningslova.	Kommuneplanlegging	Innføre tilknytingsplikt for bustader og verksemdar til fjernvarmeanlegg.
Stille krav om bioenergi, fjernvarme, fjordvarme, varmepumpe eller vassboren varme ved godkjenning av nye bustadar eller bustadområde.	Kommuneplanlegging	Fjernvarme knyt til boligkompleks og forretningsbygg, ikkje nødvendigvis leilegheiter/ einebustad

Stille krav om klima og miljøvenleg husbygging	Kommune- planlegging	Ekstradimensjon, utanom TEK 10. Vurdere massivtre i kommunale byggeprosjekt? Mindre terrenginngrep? Tilpasse bygging til terrenget? Krav til prosessen- ikkje bygge på ein resurs-sløssande måte.
Lage eit systematisk energi- og utslepps rekneskap for kommunale bygg.	Drift	Gjennom energimerking og energistyringsprosjekt i kommunen.
Legge til rette for investeringar i energisparingstiltak i budsjetthandsaminga.	Drift	Mange tiltak kan vere inntente i løpet av få år, men gjennomføringa vert ofte hindra av investeringskriteria og budsjetthandsaminga. Endring av desse til fordel for energisparing. Utnytte tilskotsordningar som finnest på dette området.
Fase ut oljefyring i alle kommunale bygg. Bytte til meir energisparande oppvarming/kjøling, og der det frå før er elektrisk oppvarming	Drift	Installasjon av varmepumper og liknande.
Ved innkjøp/ leasing av bilar og liknande skal desse gjennomsnittleg ikkje sleppe ut meir enn 120 g co2 pr km. Der det er formålstenleg skal el-bil brukast.	Innkjøp/drift	Krav til co2 utslepp ved kjøp/leasing av bil
Alle offentlege anbod/innkjøp skal vere i tråd med DIFI sine retningslinjer om miljø i offentlege anbod og stille krav til miljøeigenskapar og livsløpskostnader.	Innkjøp	I utarbeiding av anbod skal ein konferere DIFI sine malar for miljøstandar i offentlege innkjøp.

Greie ut miljøgevinstar i landbrukssektoren for kommunen.	Landbruk	Landbrukskontoret tek initiativ til ei utgreiing av utsleppstal knytt til landbrukssektoren. Sjå på korleis ein kan redusera utslepp pr. produsert eining? Kan kommunen redusere sitt utslepp frå metangass? Nyttå støtteordningar?
Gjennom kommuneplan sin samfunnsdel, sei at det ikkje skal givast konsesjon til nydyrking av myr.	Plan/landbruk	Arbeid med reguleringsplanar. Vurdere naturmangfaldslova
Legge til rette for meir produksjon av økologisk mat og til arenaer for sal av kortreist mat	Landbruk	Nettverk, kunnskap - i samarbeid med fylkesmannen si landbruksavdeling
Oppfordre alle verksemdar i kommunen til å delta i bransjenettverket til Enova. Dette nettverket er retta mot små og mellomstore verksemdar og gir støtte til finansiering av enøkanalyser og etablering av energileiing og energioppfylgningssystem.	Næringsutvikling	Brev og aktiv rekruttering mot alle verksemdene i kommunen – om kommunen ynskjer å satse meir på dette kan dei arrangera seminar.
Finne potensialet for energisparing i industriverksemdene i kommunen gjennom ei undersøking.	Næringsutvikling	For å finne det totale potensialet av mulige ENØK-tiltak i industriverksemdene i kommunen, er det naudsynt å innhente informasjon frå bransjen: - Korleis er energiforbruket i kommunens store industriverksemdar? - Kva for energikjelder dominerer? - Kva har industriverksemdene i kommunen allereie gjort for å redusere energibruken

Arrangere seminar for å auke energisparing i industriverksemdene i kommunen	Arrangere seminar	
Legge til rette for aktørar som ynskjer å byggje nullutsleppshus.	Støtte (økonomisk/organisatorisk/planarbeid) til aktørar som ynskjer å byggje nullutsleppshus	
Samordne fritidstilbod med kollektivtransporttilbodet i kommunen, for å redusere transportutslepp	Direkte pålegg i kommunane sine egne arrangement og i dialog med frivillige lag og organisasjonar. Planmiljøet når dette er i prosess- nettverk i det kommunane trenger det.	
Bygge ut sykkelveggar og gangstiar	Legge dette inn i utbyggingsavtalar på nye bustadfelt. Utnytte gamle vegar der dette er tilgjengeleg. Merke gamle vegar	
Hindre at det oppstår, og stoppe, open brenning av avfall.	Open brenning av avfall skjer med låg temperatur, ufullstendig forbrenning og med utslepp av klimagassar og giftige stoff. Vedtak lokal forskrift om open brenning. Utføre tilsyn og kontroll som forsøplingsmyndigheit.	



SOGN OG FJORDANE
FYLKESKOMMUNE

Fylkesrådmannen
Fylkeshuset
Askedalen 2, 6863 Leikanger
Telefon: 57 65 61 00
E-post: postmottak.sentraladm@sfj.no
www.sfj.no
Foto: Colin Tattersall